

«Dóna gust estar amb ells»

per Josep Maria Muñoz

El meu relat comença l'any 1949, quan l'historiador Jaume Vicens Vives, poc després d'haver retornat a la Universitat de Barcelona —de la qual havia estat apartat deu anys abans per la repressió del nou règim franquista—, fa un viatge a Itàlia, el primer que fa a l'estranger després del 1936. Vicens acompanya el seu mestre, Antonio de la Torre, a fer recerca als arxius italians sobre les relacions hispanoitalianes al segle XV, però com que és un historiador que viatja amb els ulls ben oberts, torna amb alguna cosa més que els papers d'arxiu.

Així, en una postal que, de Nàpols estant, escriu al seu amic Santiago Sobrequés, li diu això: «Aquesta gent es refà vertiginosament i dóna gust estar amb ells». I és que Vicens ha vist el contrast entre una Espanya que, tot i que ja fa deu anys que s'ha acabat la Guerra Civil, està enfonsada en una llarguíssima i miserable postguerra, i una Itàlia que, encara que fa només quatre anys que s'ha tret el feixisme del damunt, ja és capaç de refer-se «vertiginosament». A partir d'aleshores, les relacions historiogràfiques de Vicens amb Itàlia no faran més que augmentar: però, com ocorre sempre en Vicens, el seu interès no es limita al camp acadèmic, sinó que abraça també —i anava a dir sobretot— l'àmbit ideològic i polític.

Uns pocs anys més tard, Vicens ja haurà fet el gir que el durà d'investigar el segle XV a ser el gran renovador de la història contemporània a Espanya. La seva obra, i la seva acció, s'han centrat des de mitjan dels anys cinquanta a tractar d'explicar als fills de la burgesia que no hi ha altre camí per superar el franquisme i l'autarquia que la via de modernització i d'europèitització que havien emprès els seus avis en el tombant del segle XX: l'exemple de la «generació de 1901» és el que ha de guiar la nova elit econòmica i política que ell està ajudant a crear.

I a aquests cadells de la burgesia industrial, els posarà Itàlia com a exemple: en la conferència sobre «Els capitans d'indústria» que fa al Cercle d'Economia, i on resumeix els continguts del seu llibre *Industrials i polítics del segle XIX* (1958) els diu que Espanya ha de fer el mateix procés d'industrialització (i, s'entén, de democratització) que ha fet llavors Itàlia. I, entre els papers clandestins que maneja i potser inspira, es pregunta als bons burgesos catalans: «N'estan segurs que [el franquisme] és un bon negoci?», en un document que addueix que països meridionals com ara Itàlia, o fins i tot Grècia, que venint d'una difícil postguerra, se'n surten molt millor gràcies al sistema democràtic: de manera que hi ha «sistemes millors [per al capital] que la dictadura política, l'anorreament sindical i la immoralitat administrativa incontrolada» que imperen a Espanya. En canvi, anorreats com estaven el 1945, «avui [1959], amb un règim de llibertat [...] aquests països progressen econòmicament a un ritme en tots sentits superior a Espanya». Amb xifres de l'OCDE, «la transformació decisiva» experimentada per Itàlia entre 1945 i 1957, és l'exemple de «més progrés econòmic, més benestar, una política més coherent i més justícia per a tothom».

L'admiració pel model econòmic italià es trasllada, ja els anys seixanta i, sobretot, en els anys seixanta, al camp polític. La brevetat m'obliga a una síntesi grollera, però em sembla fora de dubte que, per al món comunista català, l'exemple és, novament, Itàlia. En una enquesta que ara no sé datar, però que és dels anys vuitanta, feta per *Nous horitzons*, la revista del PSUC, entre quadres del partit comunista català, el país somiat és, de manera molt majoritària, Itàlia (al capdavall, no vam ser una colla, entre els que m'hi compto, els que vam descobrir Paolo Conte en una festa de *Treball?*). En els anys de la transició política, el «compromesso storico» que volia assajar el PCI tenia una lectura catalana en l'entesa entre la dreta catalanista i l'esquerra comunista, entre el món del catalanisme «montserratí» i el PSUC. El sard Enrico Berlinguer era reivindicat fins i tot pels seus orígens qui sap si catalans (el seu cognom no és lluny de Berenguer...).

El realisme històric dels anys seixanta

Aquest terreny compartit entre catalanistes i *psuqueros* tenia molt a veure amb la mena de cultura de l'antifranquisme que s'havia configurat a Catalunya en els anys seixanta. És el que Joaquim Molas ha anomenat el «realisme històric», i que va tenir un dels camps d'expressió privilegiat a Edicions 62, l'editorial fundada el 1961, i aviat dirigida sàviament per J. M. Castellet. Fem un repàs al seu catàleg, particularment al dels primers anys, i veiem què s'hi traduïa, de l'italià, en aquesta casa editorial emblemàtica.

I veurem, i penso que no hauria de ser cap sorpresa, que la col·lecció de narrativa (dita «El Balanci») s'inaugurava el 1965 amb una obra italiana: la *Crònica dels pobres amants*, de Vasco Pratolini, en traducció de Maria Aurèlia Capmany, títol al qual s'afegeixen aquell mateix anys un Calvino (*El baró rampant*), i un Pavese (*La lluna i les fogueres*), també en traducció de la Capmany. Ella mateixa traduirà, i es publicaran l'any següent, dos altres llibres italians: el *Metello* de Vasco Pratolini, i la *Conversa a Sicília* d'Elio Vittorini. La intencionalitat de la tria em sembla prou explícita. Ben aviat, altres traductors (F. Vallverdú, F. Parcerisas, M. Carbonell) afegiran a la col·lecció altres llibres de Calvino (*El cavaller inexistent*), de Pasolini (*Una vida violenta*), de Pavese (*El company*, *La teva terra*), de Carlo Cassola (*La noia de Bube*), de Sciascia (*A cadascú el que és seu*), i de Bassani (*Darrere la porta*). Però, i això és important retenir-ho, aquest esclat s'interromp el 1968 i, a la mateixa col·lecció, caldrà esperar fins al 1982 (!) per trobar-hi, i encara de manera aïllada, un altre títol traduït de l'italià (Ignazio Silone, *L'escola dels dictadors*, traducció d'Edmond Vallès).

El mateix ocorre amb altres col·leccions d'Edicions 62, on a finals dels anys seixanta són presents alguns autors italians (Carlo Cassola i Dino Buzzati a la literatura juvenil, i Gramsci traduït per J. Solé-Tura a la d'assaig), però on, novament, la presència italiana no es reprèn fins entrats els anys vuitanta, amb autors com ara Svevo (*Una vida*) i, novament, Calvino (*Si una nit d'hivern...*, *Les cosmicòmiques*). O, molt més tard, Primo Levi. I és també a finals dels vuitanta, i ja en els noranta, de la mà d'Empúries, una editorial que en certa manera rellevarà en els anys vuitanta l'esperit inicial de 62, que arriben, escadusserament, autors com ara Beppe Fenoglio (*Una qüestió privada*, 1988), Massimo Bontempelli (*La dona dels meus somnis*, 1990), i altres com ara Calvino, Tomasi di Lampedusa o Sciascia. Finalment, i ja a partir del 2000, i també a Empúries, s'incorporen autors com ara Erri de Luca, Susanna Tamaro, Niccolò Ammaniti i altres, però aquesta ja serà una altra història.

Quina mena de literatura, doncs?

I tanco amb una reflexió que parteix d'una anècdota personal: ja fa uns quants anys vaig demanar a un meu amic sienès, bibliotecari a la Facultat de Lletres de Florència, que m'enviés una llista de deu llibres clàssics de la literatura italiana contemporània que calia haver llegit. En algun trasllat de pis o en algun canvi d'ordinador he perdut la llista, però sé que estava encapçalada per Primo Levi (crec que, concretament, *I sommersi e i salvati*, no pas *Si això és un home*), quan, de fet, jo m'esperava

una llista de novel·les. En fer-li aquesta observació, el meu amic Luca em va contestar que la novel·la era cosa d'anglesos i de francesos, però no d'italians. Cosa que després vaig veure confirmada, i torno a resumir massa per damunt les coses, pel crític Franco Moretti (el germà de Nanni), en els seus llibres sobre la novel·la.

I potser això ens porta a la qüestió que ens ocupa avui, i que els meus companys de taula desenvoluparan molt millor que no pas jo: davant de l'absència de «novel·la» (on és la *Pastoral italiana*, la «gran novel·la italiana», la «gran novel·la sobre Roma» o sobre Milà o Nàpols?), la literatura italiana (com, de fet, la nostra) tendeix a estar més lligada al testimoni, a la crònica, a l'assagisme.

En aquest sentit, no deu ser cap atzar que el primer llibre que L'Avenç ha traduït de l'italià, *Les paraules són pedres* de Carlo Levi (l'edició original del qual és de 1955), sigui un llibre de testimoni, de testimoniatge compromès, en el qual destaca l'empatia del cronista pel món que descriu, un llibre militant, doncs.

Ni tampoc pot ser cap casualitat que la relativa eclosió actual de la literatura italiana a les nostres editorials, després d'anys d'absència, o si més no de poca presència (una absència, o una poca presència, que també s'ha produït en el camp del cinema: per què hem deixat durant uns anys de veure cinema italià a Barcelona?), arribi ara de la mà d'una literatura periodística i de denúncia com la de Saviano. Potser és perquè, com li va ocórrer a Jaume Vicens ara fa seixanta anys, necessitem saber què passa a Itàlia.

Aquest article ha estat presentat el 6 d'octubre de 2011 a l'Ateneu Barcelonès, en l'acte del Dia del Traductor.